

گزارش یک مورد اقدام پژوهی

پروانه مهین فر

دبیر زیست‌شناسی ناحیه ۵ تبریز

چکیده

افت تحصیلی را می‌توان نزول از یک سطح بالاتر به سطح پایین‌تر، یا کاهش فعالیت درسی و مطالعه دانش آموز در یک دوره تحصیلی، نسبت به دوره تحصیلی قبلی در نظر گرفت. پژوهشگران در سال‌های گذشته عوامل اجتماعی و خانوادگی را مؤثرترین دلیل در افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌دانستند و در درجات بعدی عوامل آموزشی و فردی را در نظر می‌گرفتند. در گذشته، معمولاً در بررسی علل افت تحصیلی، مسائل اجتماعی بدون در نظر گرفتن فضاهای مختلف مجازی در نظر گرفته می‌شد. شاید یکی از دلایل این امر، عدم گسترش وسیع این فضاها در گذشته باشد. در این پژوهش سعی شده است که علل مؤثر در پسر افت تحصیلی دانش‌آموزی با نام مستعار مریم، در درس زیست‌شناسی و آزمایشگاهی، ریشه‌یابی و راه‌حل‌های متمرکز و منطقی، در جهت کاهش یا جلوگیری از آن ارائه شود. با توجه به مطالعات و بررسی‌های انجام شده، سهم هر یک از عوامل بالقوه مورد نظر، تعیین شد و ارقام به دست آمده، علل مشکل مورد نظر را مشخص کرد. با اقداماتی مانند توجه مضاعف، ایجاد رابطه با والدین، هم‌گروه کردن با اعضای فعال کلاس، افزایش تعداد دفعات ارزشیابی، تشویق به خاطر جزئی‌ترین پیشرفت‌ها، کنترل در خارج از مدرسه، تعیین تکلیف به صورت سمنار، کمک گرفتن در ویرایش صفحاتی از دست‌نوشته‌های دبیر و غیره بهبودی نسبی در روند تحصیلی ایشان مشاهده شد. با توجه به تعاملات طولانی مدت دبیر و دانش‌آموز مورد نظر و شناخت کافی از ایشان و استفاده از چندین منبع در قالب کتاب، پایان‌نامه، مقاله، اینترنت، گفت‌وگو با خود دانش‌آموز، دوستان او، اولیا، مشاور و مدیریت دبیرستان، اطلاعاتی جمع‌آوری شد. بر اساس نتایج به دست آمده، عامل اصلی افت تحصیلی مریم، استفاده بی‌رویه از انواع مختلف فضاهای مجازی برآورد شد. برای نگارنده، تأثیر مخرب فضاهای مجازی در روح و روان و رفتار یک فرد، همراه با میزان تلاش و انرژی مورد نیاز، برای رفع این تأثیرها، بسیار تعجب‌برانگیز بود. به این ترتیب به نظر می‌رسد که اگر مسئولان و سیاست‌گزاران کلان آموزش و پرورش، در شناسایی و سنجش آسیب‌های وارده بر دانش‌آموزان، برنامه‌های مدون نداشته باشند، کشور در آینده ضمن کمبود نیروی کار جوان، با افرادی بی‌انگیزه و ناکارآمد مواجه خواهد شد.

کلیدواژه‌ها

اقدام پژوهی، افت تحصیلی.

پژوهش انجام گرفته به وسیله معلم، اقدام پژوهی (پژوهش عمل‌گرا) نام گرفته است. اقدام پژوهی در واقع پژوهشی است که برای پاسخ دادن به سؤالات، یا حل مسائل مربوط به آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، انجام می‌گیرد [۲، ۱]. به طور عمده، اقدام پژوهی بر مشکلات و تصمیمات خاص یک معلم یا گروهی از معلمان متمرکز است [۳، ۱]. در واقع پژوهش در عمل، فعالیتی است که در آن، دوست‌داران تغییر و تحول می‌کوشند برای ایجاد دگرگونی در محیط کار خود، به پژوهش بپردازند. به عبارت دیگر، فعالیتی هدفمند و عمل‌محور، غیررسمی و مشارکتی است. نتیجه چنین پژوهشی، افزون بر بهسازی وضعیت نامطلوب موجود، سبب رشد و بالندگی خود مجربان و مشارکت‌کنندگان در پژوهش می‌شود [۴]. اقدام پژوهشی ابتدا در اواسط دهه ۱۹۳۰ به‌عنوان یک روش پژوهش در آموزش و پرورش آمریکا معرفی شد، اما همراه با نهضت کیفیت معلم در ۲۰ سال گذشته، از شهرت و جذابیت زیادی برخوردار شده است [۵، ۱].

افت تحصیلی^۲ یا اتلاف در آموزش و پرورش، مفهومی است که در نظام آموزشی اغلب کشورها، معانی خاص و البته نزدیک به هم دارد. شاید استفاده از اصطلاحات قصور و واماندگی در تحصیل، در بیان این مسئله، مطلوب‌تر باشد. مفاهیم افت تحصیلی، در موقعیت‌هایی می‌تواند در مورد دانش‌آموزان دارای ضریب هوشی بالا نیز صدق کند. به همین دلیل است که همیشه علت آن، ناشی از هوش محدود بیان نمی‌شود. مسئله اخیر، در پژوهش انجام گرفته، صدق می‌کند؛ زیرا با نظر به مکان انجام آن (یک دبیرستان نمونه دولتی)، در علت‌یابی افت تحصیلی، محدودیت میزان بهره هوشی در درجه اول به ذهن خطور نمی‌کند. به دلیل افت تحصیلی تعدادی از دانش‌آموزان رشته تجربی پایه سوم دبیرستان مورد نظر، در درس اساسی این رشته، یعنی زیست‌شناسی و آزمایشگاه ۲ نسبت به سال‌های گذشته، مشکلات متعددی در کلاس پیش آمد. برآوردهای اولیه، بیانگر علل متفاوتی در مورد هر کدام از دانش‌آموزان بود. در واقع وجود رابطه عاطفی بین دانش‌آموزان و دبیر، که در زمانی نزدیک به سه سال شکل گرفته بود، تحمل وضعیت موجود را که توأم با حس آسیب به عزیزان مورد نظر بود سخت‌تر می‌کرد و بعد از مدتی به صورت دغدغه‌ای جدی در آمد. سطح توقع بالای دست‌اندرکاران دبیرستان از یک سو و امید به حل

مسئله، در مدت موجود تا امتحانات نهایی و امید به ایجاد تغییر در سطح کلاس و به تبع آن سطح مدرسه از سوی دیگر، ضرورت اقدام عملی برای حل مسئله را پیش آورد. در کنار مسائل مطرح شده، احتمال تغییر سطح بیان و به دنبال آن کاهش کیفیت تدریس، به سبب پسرقت و درجا زدن تعدادی از دانش‌آموزان، اهمیت مسئله را بیشتر می‌کرد. این امر نه مطلوب بسیاری از دانش‌آموزان خوب مدرسه و نه متناسب با نام مدرسه بود. به دنبال تحقیقات و مطالعات اولیه، چند پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و سپس عملی صورت گرفت که اکنون یکی از این پژوهش‌ها، به طور اجمالی ارائه می‌شود.

۱. توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسئله

این‌جانب در زمان نگارش پژوهش، با سمت دبیر زیست‌شناسی و یکی از اعضای پژوهش‌سرای دانش‌آموزی ناحیه تبریز مشغول به کار بودم. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، شهر تبریز به‌عنوان مرکز استان آذربایجان شرقی، با دارا بودن یک میلیون و ۴۹۴ هزار و ۹۹۸ نفر، پنجمین شهر پرجمعیت کشور محسوب می‌شود. این شهر، بیش از ۴۰ درصد جمعیت استان را دارد. بر اساس تعداد جمعیت فعال استان، آذربایجان شرقی با داشتن ۷/۱ درصد جمعیت سالمند کشور، بیشترین درصد را در این زمینه به‌خود اختصاص داده است. ۶۹۲ هزار و ۸۶۸ نفر دانش‌آموز، از جمعیت ۱۲ میلیون و ۲۹۶ هزار و ۷۹۳ نفر دانش‌آموزی کشور، در این استان ساکن‌اند و از آن ۳۳۳ هزار و ۵۹۰ نفر پسر و ۳۲۹ هزار و ۲۷۸ نفر دخترند. از این تعداد اخیر، سهم دبیرستان دخترانه نمونه دولتی سردار ملی، ۳۲۷ نفر بوده که بیش از یک سوم آن‌ها در رشته علوم تجربی مشغول به تحصیل هستند. این دبیرستان تک‌شیفته، در ناحیه ۵ تبریز واقع شده است. این ناحیه، یکی از نواحی پنج‌گانه تبریز است و در زمان نگارش سومین سال تأسیس خود را می‌گذراند. با توجه به این که علاوه بر ملاک سطح علمی، مواردی مانند سهمیه نیز، در گزینش دانش‌آموزان مؤثر بوده است، سطح علمی دانش‌آموزان به‌طور مطلق یکسان نیست. با این حال از لحاظ ارقامی، شکاف چندانی نیز بین آن‌ها دیده نمی‌شود. همچنین فاصله طبقاتی، به اندازه بعضی از مدارس ناحیه ۵، نسبت به مدارس نواحی دیگر مشهود نیست. وضعیت جسمانی ظاهری، مانند قد و وزن دانش‌آموزان این مدرسه، مانند سایر دانش‌آموزان برآورد می‌شود. تفاوت‌های رفتاری و سطح فرهنگ والدین محسوس است؛ ولی با شناخت موجود، این

اقدام پژوهی در
واقع پژوهشی
است که برای
پاسخ دادن به
سؤالات، یا حل
مسائل مربوط به
آموزش و یادگیری
دانش‌آموزان،
انجام می‌گیرد

افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش، مفهومی است که در نظام آموزشی اغلب کشورها، معانی خاص و البته نزدیک به هم دارد. شاید استفاده از اصطلاحات قصور و واماندگی در تحصیل، در بیان این مسئله، مطلوب‌تر باشد *مریم، مهم‌ترین عامل مؤثر در افت تحصیلی خود را عدم علاقه و انگیزه به ادامه تحصیل بیان داشت

تفاوت‌ها خیلی عمیق نیست. دانش‌آموزان رشته علوم تجربی این دبیرستان، متعلق به خانواده‌هایی با میانگین تعداد فرزندان ۱/۸ نفر هستند. در طول نیمسال اول سال تحصیلی ۹۳-۹۴، ضعف رو به پیشرفت تعداد محدودی از دانش‌آموزان یک کلاس ۳۰ نفره سوم تجربی (یکی از کلاس‌های چهارگانه دوم و سوم تجربی مدرسه)، رفته‌رفته مشکل‌ساز شد. با توجه به ساعات آموزشی مقرر دبیرستان نمونه دولتی سردار ملی و اختصاص حداقل دو آزمون کتبی برای هر فصل و نمرات مستمر ارزشیابی، تعداد نمرات هر دانش‌آموز قابل قبول بود. مریم یکی از این دانش‌آموزان مربوطه بود که در نگاه اول نسبتاً ساکت، بسیار مؤدب و حدشناس و تا حدی خنده‌رو جلوه می‌کرد. کم‌کاری‌های مکرر در تحویل درس تدریس شده، باعث می‌شد سؤال‌های تکراری از او پرسیده شود و با توجه به حافظه کوتاه مدت خوب او و ارائه پاسخ‌های صحیح، تناقض ذهنی برای دبیر برای کسر نمره، به‌خصوص برای نمرات ارزشیابی پیش می‌آمد. متأسفانه در چند مورد از آزمون‌های کتبی، حتی در امتحان پایانی نیمسال اول، تلاش‌هایی در جهت کسب پاسخ سؤالات به صورت غیرمجاز دیده شد. عدم شرکت در کلاس‌های مضاعف مباحث ژنتیک، به بهانه دوری مسیر و همچنین عدم حضور در کارهای گروهی، از مسائل دیگر مربوط به مریم بود. شناخت حدود سه ساله این‌جانب از دانش‌آموزان و تمام این مسائل باعث شد که دغدغه‌ای جدی برای من ایجاد شود. اقدامات اولیه‌ای نیز در جهت رفع مشکل انجام شد؛ ولی هیچ نتیجه‌ای حاصل نشد و این امر نشان می‌داد که مشکل جدی و نیازمند بررسی بیشتر است و با اطلاعات موجود در مورد مسائل دانش‌آموزان، به نظر می‌رسید که با مشکل افت تحصیلی یک دانش‌آموز مواجه‌ام. یادآور می‌شوم با توجه به خاص بودن مدرسه، میزان افت تحصیلی، در مقایسه با سطح علمی گذشته دانش‌آموز و سطح کنونی دانش‌آموزان دیگر سنجیده می‌شود. با توجه به شرایط مثبتی مانند رابطه عاطفی بین دبیر و دانش‌آموز، گمان می‌رود بتوان وضعیت موجود را تغییر داد و شرایط را به صورت موقت بهبود بخشید تا امکان رفع مشکل به صورت کلی در آینده فراهم شود.

۲. گردآوری اطلاعات (شواهد اول)

۲-۱- بررسی نظری موضوع (پیشینه تحقیق)

در این مرحله برای حل نسبی یا کلی مسئله مورد نظر، لازم بود که علل احتمالی ایجاد شرایط موجود مورد بررسی قرار گیرد و سپس راه‌حل‌های مناسب و لازم برای برون‌رفت از این وضعیت نامطلوب به دست آید. این کار ابتدا نیازمند مطالعه نظریات مختلف ارائه شده، در رابطه با افت تحصیلی است و در حیطه دو علم جامعه‌شناسی و علوم تربیتی قرار می‌گیرد. برای یافتن دلایل افت تحصیلی به صورت مستند، چند منبع متداول مورد بررسی قرار گرفت:

۲-۱-۱- بررسی کتاب‌های مرتبط با موضوع

الف) عوامل فردی مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان:

انکینسون و همکاران، میزان سهم بهره‌هوشی را در افت تحصیلی دانش‌آموزان عامل مؤثر می‌دانند [۶]. دورکین، نارسایی‌های جسمی مانند ضعف بنیه، عدم وجود سلامت عمومی، ضعف بینایی، ضعف شنوایی و... را در افت تحصیلی بی‌تأثیر نمی‌داند [۷]. بیابانگرد، عوامل فردی مانند میزان بهره‌هوشی، انگیزه، هدف، روش مطالعه، برنامه‌ریزی، میزان اضطراب امتحانی، توجه و تمرکز و غیره را در میزان افت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر می‌داند [۸]. شعاری‌نژاد، بیان می‌دارد که عدم مهارت در آزمون‌سازی و متناسب نبودن سطح سؤالات با بهره‌هوشی دانش‌آموزان، از عوامل مؤثر در پسرقت آن‌هاست [۹].

ب) عوامل مربوط به خانواده و مدرسه و عوامل اجتماعی مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان:

بیابانگرد علاوه بر عوامل فردی، شرایط عاطفی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی خانواده، مهارت معلمان و میزان رابطه اولیا و مربیان و غیره را در مورد مشکل مربوطه، مورد توجه قرار می‌دهد [۸]. بروز تأثیرات منفی فقر اقتصادی، حتی در فقدان عوامل

منفی فردی، از دیدگاه محمدپارسا، انکارناپذیر است [۱۰]. تأثیر تلویزیون: بیانبانگرد با تحلیل ۲۳ تحقیق، می‌گوید که پیشرفت تحصیلی در میان دانش‌آموزانی که در هفته ده تا پانزده ساعت تلویزیون تماشا می‌کنند (در مقایسه با دانش‌آموزانی که کمتر از ده ساعت تماشا می‌کنند)، در بالاترین حد است و سپس با افزایش ساعت تماشا، از بیست تا چهل ساعت در هفته، میزان پیشرفت تحصیلی به طور چشمگیری کاهش می‌یابد [۸].

۲-۱-۲- بررسی مقالات مرتبط با موضوع

آقای حسین شکرکن و همکاران، ده عامل را به‌عنوان عوامل مهم افت تحصیلی دانش‌آموزان مورد بررسی، معرفی می‌کنند که عبارت‌اند از:

۱. مسائل مربوط به برنامه‌ریزی آموزشی
۲. مسائل اجتماعی
۳. مشکلات محیطی
۴. مشکلات سلامتی
۵. مسائل مربوط به رشد
۶. مسائل مربوط به امتحان
۷. مسائل مربوط به کتب درسی
۸. مسائل آموزشی
۹. مسائل عمومی و
۱۰. اختلافات خانوادگی. ایشان موارد ۱، ۶، ۷ و ۸ را

معنی‌دارتر از بقیه عوامل معرفی کردند [۱۱]. عین‌الله رحمانی، در تحقیقات خود اثبات کرده است که بین مسئله افت تحصیلی و عواملی مانند وضعیت اجتماعی خانواده (درآمد خانواده و سطح سواد والدین)، روش تدریس دبیر، سؤالات امتحانی و امکانات مدرسه رابطه معنی‌داری وجود دارد [۱۲]. مهناز افضلی در مقاله پژوهشی خود، متغیرهای عوامل آموزشی، اجتماعی، اقتصادی، فردی، خانوادگی و جنسیت را، به‌عنوان عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان ذکر کرده و عامل آموزشی را مؤثرترین عامل در این امر می‌داند [۱۳].

تأثیر مستقیم طلاق، تزریق مستقیم عواطف رنجور از جمله خشم، گنجی و بهت‌زدگی است. ایجاد زمینه‌های وسواس در دختران و پسران، بروز افسردگی در کودکان

و نوجوانان، به وجود آمدن زمینه‌های اضطراب، بی‌قراری و غیره از تأثیرات دیگر طلاق است و پیامدهای این عوارض، به صورت نزول کارکرد دانش‌آموزان در مدرسه بروز پیدامی‌کند [۱۴].

افتاده حال، در تحقیقی، اثرات بازی‌های رایانه‌ای را افسردگی، افت تحصیلی و گرایش به الگوبرداری از صحنه‌های مربوطه، اعلام می‌دارد [۱۵]. جلالی نگاه خوش‌بینانه‌ای به عصر مجازی دارد ولی منکر آسیب‌های فناوری اطلاعات، در زمینه‌های اخلاقی، پزشکی و فرهنگی - اجتماعی نیست [۱۶].

۲-۱-۳- بررسی پایان‌نامه‌های مرتبط با موضوع

لیانی، افت تحصیلی پایه کنونی را ناشی از عواملی مانند شرایط آسان‌گذر تحصیلی در پایه قبل می‌داند و بین افت تحصیلی دانش‌آموزان با ضعف ارزشیابی مستمر معلمان از آن‌ها، هدایت تحصیلی ناقص دانش‌آموزان، حجیم شدن ناگهانی کتاب‌های درسی نسبت به دوره قبلی، شیوه اداره مدارس، فضای فیزیکی مدرسه و ضعف روابط انسانی بین معلمان و شاگردان رابطه معنی‌داری بیان می‌دارد [۱۷].

۲-۱-۴- بررسی یادداشت‌های معلم مرتبط با موضوع

یک مدیر مجتمع در کلاله، در یادداشت‌های خود، یکی از عوامل ناشناخته در افت تحصیلی افراد را، ضعف‌های جسمانی (ضعف شنوایی و بینایی) می‌داند [۱۸].

جواد پرسام در یادداشت‌های خود، ریشه و اساس افت تحصیلی و بی‌انگیزگی دانش‌آموزان را مرتبط با رفتارها، نگرش‌ها و باورهای غلط و ناآگاهی خانواده‌ها معرفی می‌کند [۱۹].

نادر نقشی، ضمن اشاره به علائم افت تحصیلی، عوامل مؤثر در این امر را، در موارد زیر می‌داند: نداشتن هدف واقعی و ملموس از تحصیل، عدم انگیزه درونی برای تحصیل و مطالعه، نداشتن اعتمادبه‌نفس کافی، عدم برنامه‌ریزی دقیق از نظر زمان و میزان مطالعه روزانه و اجبار والدین [۲۰].

بین مسئله

افت تحصیلی

و عواملی

مانند وضعیت

اجتماعی

خانواده (درآمد

خانواده و سطح

سواد والدین)،

روش تدریس

دبیر، سؤالات

امتحانی

و امکانات

مدرسه رابطه

معنی‌داری

وجود دارد

مریم، مهم ترین عامل مؤثر در افت تحصیلی خود را عدم علاقه و انگیزه به ادامه تحصیل بیان داشت و هیچ اشاره‌ای به گفته‌های مادر خود، مبنی بر استفاده از تلفن همراه و غیره نکرد.

۲-۱-۵- بررسی سایت‌های مرتبط با موضوع

در سایت گزینه ۲، علاوه بر اشارات بند ۲-۱-۴، عوامل زیر در ارتباط با افت تحصیلی دانش‌آموزان معرفی شده است: اختلاف خانوادگی و خانواده آشفته، طلاق فیزیکی یا روانی والدین، دوستان ناباب، استفاده نادرست از کلوپ‌های ورزشی، گذراندن وقت زیاد در گیم‌نت‌ها، استفاده نادرست از کافی‌نت، گذراندن وقت زیاد در بیرون از منزل، کشش به سوی غیرهم‌جنس [۲۱].

دکتر نیکنام، پیامد آشنایی کودکان و نوجوانان با فناوری تلفن همراه و بازی‌های رایانه‌ای را کم شدن حوصله آن‌ها برای درس خواندن می‌داند که این امر، افت تحصیلی دانش‌آموزان را به دنبال دارد [۲۲]. سایت کردوک، اثرات تلویزیون را بر افراد دارای بهره هوشی بالا، در مقایسه با افراد دارای بهره هوشی متوسط، منفی‌تر معرفی می‌کند [۲۳]. به گزارش خبرنگار سرویس آموزش و پرورش پانا، نبودن انگیزه‌های درونی فرد، یکی از عوامل مؤثر در افت تحصیلی دانش‌آموزان است [۲۴].

۲-۲. مصاحبه‌ها

با توجه به مطالعات کتابخانه‌ای و غیره و همچنین احتمالاتی که به ذهن خطور می‌کرد، سؤالات زیر از افراد ذی‌نفعی مانند خود دانش‌آموز و دوستان دانش‌آموز، تعدادی از همکاران، مادر، مشاور و مدیر به صورت مستقیم یا حالت گفت‌وگویی، یا در قالب درخواست نظرات مکتوب دانش‌آموزان انتخاب و مطرح شد:

- مشکلات جسمی خاص.
- میزان بهره هوشی.
- میزان هدف و انگیزه و علاقه‌مندی به ادامه تحصیل
- میزان ترس و اضطراب از آزمون‌های کتبی و ارزشیابی‌های کلاسی.
- میزان توجه و تمرکز.
- میزان اعتماد به نفس.
- برنامه‌ریزی.
- مشکلات خانوادگی.

- حساسیت و باورهای غلط خانواده.
- سطح فرهنگی و سواد والدین.
- سطح اقتصادی خانواده.
- استفاده از تلفن همراه، رایانه و فضاهای مجازی.
- تأثیر تلویزیون.
- کشش به سوی غیرهم‌جنس.
- دوستان ناباب.
- میزان امکانات دبیرستان؛ اعم از مواد و وسایل مصرفی و غیرمصرفی.
- سطح ایده‌آل مورد نظر دست‌اندرکاران مدرسه.
- محتوای کتاب‌های آموزشی.
- حجیم شدن ناگهانی محتوای آموزشی.
- شیوه گرفتن امتحان و انجام ارزشیابی.
- مسائل مربوط به معلم (سطح علمی، رفتار، میزان ارتباط با والدین).

۲-۱-۱. مصاحبه با دانش‌آموز

ضمن مصاحبه و گفت‌وگو با مریم، اطلاعات زیر به دست آمد:

مریم، مهم‌ترین عامل مؤثر در افت تحصیلی خود را عدم علاقه و انگیزه به ادامه تحصیل بیان داشت و هیچ اشاره‌ای به گفته‌های مادر خود، مبنی بر استفاده از تلفن همراه و غیره نکرد.

۲-۲-۲. مصاحبه با دوستان دانش‌آموز

با توجه به مسائل اخلاقی مانند رازداری و غیره به صورت گفت‌وگویی دوستانه، ضمن طرح موارد مختلف، مورد مریم مطرح و از دوستان ایشان سؤال شد که تقریباً همه آن‌ها پاسخ مشابه ارائه دادند که برای نگارنده جالب بود؛ زیرا از طرف خود مریم شنیده نشده بود:

استفاده بی‌رویه مریم از تلفن همراه، در قالب شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه و موارد مشابه.

۲-۲-۳. مصاحبه با مادر مریم

با مساعدت دست‌اندرکاران مدرسه، ترتیب ملاقاتی با مادر مریم داده شد که نتایج آن بسیار مثمرتر و قابل توجه بود و خالص‌ترین و بهترین بخش مربوط به مصاحبه، اظهارات تأییدکننده صحبت‌های دوستان

مریم بود که توسط مادر او بیان شد. مادر مریم خانمی مؤدب، جوان، با منطق معمول تعدادی از والدین کم‌سواد و ضعیف جامعه بود. ایشان علت اصلی افت تحصیلی فرزند خود را استفاده بیش از حد از فضاهای مجازی ذکر کرد. که البته با توجه به استقلال مکانی مریم در خانه، بیشتر از این جلوه می‌کرد. ایشان پیامد این مطلب را بی‌انگیزه شدن مضاعف دخترش برای ادامه تحصیل و افزایش حساسیت پدر خانواده بیان کرد.

۲-۲-۴. مصاحبه با همکاران

اولین سؤالی که مطرح شد این بود که آیا مریم فقط در درس زیست‌شناسی و آزمایشگاه ۲ مشکل دارد؟ یا نه؟ طبیعی است که پاسخ مثبت این سؤال، ذهنیت نگارنده را دچار چالش‌های متفاوت می‌کرد. به همین دلیل با تعدادی از همکاران مدرس کلاس مربوطه، در قالب گفت‌وگوی عادی صحبت شد. برداشت‌ها، بسیار نزدیک به نظر نگارنده بود و همه به افت تحصیلی مریم، نسبت به گذشته اذعان کردند. در این گفتگوها اطلاعات بیشتری به دست نیامد.

۲-۲-۵. مصاحبه با مشاور

خانم موحد، که میزان ارتباط ایشان به صورت متقابل با دبیران و دانش‌آموزان قابل تحسین است، در پاسخ به سؤالات مطرح شده توسط نگارنده این پژوهش، به نکات زیر اشاره کردند: مشکلات روحی ناشی از مشکلات جسمی، پائین بودن هدف و انگیزه و علاقه‌مندی به ادامه تحصیل، میزان ترس و اضطراب از آزمون‌های کتبی و یا ارزشیابی‌های کلاسی، کم بودن میزان توجه و تمرکز و استفاده بیش از حد از تلفن همراه و رایانه.

۲-۲-۶. مصاحبه با معاون

پائین بودن هدف و انگیزه و علاقه‌مندی به ادامه تحصیل، میزان ترس و اضطراب از آزمون‌های کتبی و یا ارزشیابی‌های کلاسی، کم بودن میزان توجه و تمرکز و استفاده بیش از حد از تلفن همراه و رایانه نیز، از دیدگاه معاون مدرسه، بیشترین اهمیت را در افت تحصیلی مریم جلوه می‌کرد.

۳- تحلیل و تفسیر داده‌ها

با توجه به بررسی‌های به عمل آمده، عوامل مؤثر در افت تحصیلی مریم، در سه دسته کلی و با زیر مجموعه‌های مربوطه تفکیک شد.

۳-۱. عوامل فردی

در مورد عوامل فردی از منظر بررسی نظری موضوع و مجموع مصاحبه‌ها، به ترتیب مشکلات جسمی خاص ۵/۱۷ درصد، میزان بهره هوشی ۵/۱۷ درصد، میزان هدف و انگیزه و علاقه‌مندی به ادامه تحصیل ۱۷/۲۴ درصد، میزان ترس و اضطراب از آزمون‌های کتبی یا ارزشیابی‌های کلاسی ۸/۶۲ درصد، میزان توجه و تمرکز ۶/۹ درصد، میزان اعتمادبه‌نفس ۱/۷۲ درصد و برنامه‌ریزی ۱/۷۲ درصد و تقریباً در مجموع ۳۹/۶۵ درصد از کل عوامل مؤثر در افت تحصیلی مریم را تشکیل می‌داد.

۳-۲. عوامل مربوط به خانواده و عوامل اجتماعی

در مورد عوامل مربوط به خانواده و عوامل اجتماعی از منظر بررسی نظری موضوع و مجموع مصاحبه‌ها، مشکلات خانوادگی ۵/۱۷ درصد، حساسیت و باورهای غلط خانواده ۱/۷۲ درصد، سطح فرهنگی و سواد والدین ۳/۴۵ درصد، سطح اقتصادی خانواده ۵/۱۷ درصد، استفاده از تلفن همراه، رایانه و فضاهای مجازی ۱۵/۵۲ درصد، تأثیر تلویزیون ۵/۱۷ درصد، کشش به سوی غیرهم‌جنس ۱/۷۲ درصد، دوستان ناباب ۱/۷۲ درصد و در مجموع ۳۹/۶۵ درصد از کل عوامل مؤثر در افت تحصیلی مریم را بیان می‌کند.

۳-۳. عوامل آموزشی

در مورد عوامل مربوط به آموزش از منظر بررسی نظری موضوع و مجموع مصاحبه‌ها، میزان امکانات دبیرستان؛ اعم از مواد و وسایل مصرفی و غیرمصرفی ۱/۷۲ درصد، سطح ایده‌آل مورد نظر دست‌اندرکاران مدرسه ۱/۷۲ درصد، محتوای کتاب‌های آموزشی ۱/۷۲ درصد، حجیم شدن ناگهانی محتوای آموزشی ۱/۷۲ درصد، شیوه

مادر مریم
علت اصلی
افت تحصیلی
فرزند خود
را استفاده
بیش از حد
از فضاهای
مجازی ذکر
کرد

روحیه تشویق‌پذیر) در جهت افزایش انگیزه برای ادامه تحصیل و آشنا کردن با دانش‌آموزان موفق.

۵. اجرای راه نو

۵-۱. برنامه‌ریزی برای اجرا

در مواردی که نیازمند به همکاری افراد دیگر بود، برنامه‌ریزی و هماهنگی‌های لازم صورت گرفت که می‌توان به این موارد اشاره کرد:

هم‌فکری بیشتر و تبادل نظر با همکاران معتمد و مؤثر، افزایش میزان ارتباط مستقیم با مریم، صحبت با دانش‌آموزان قوی‌تر کلاس، فراهم آوردن مقدمات آشنایی مریم با دانش‌آموزان موفق (در آینده و در دورنمای حل مشکل)، برنامه‌ریزی برای ارتباط بیشتر با والدین و کمک از ایشان برای حل مشکل، برنامه‌ریزی برای دریافت راهکارهای پیشنهادی همکاران و نقد و بررسی آن‌ها، افزایش نظرسنجی‌ها در مورد کلاس، واجب کردن مطالعه در مورد رفتارهای جوانان برای خود (نگارنده)، استفاده از اصول روانشناسی و مشاوره قبل از شروع تدریس برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان.

۵-۲. اجرا و نظارت فرآیندی

با توجه به زمان اندک باقی مانده تا شروع امتحانات نهایی، از موارد برنامه‌ریزی شده، افزایش ارتباط مستقیم و پی‌گیری میزان مطالعه مریم در صدر راه‌حل‌های مورد نظر قرار گرفت. هر چند موارد دیگر نیز تا حدی اجرا شد.

۶. ارزیابی چگونگی تأثیر راه نو

تأثیر افزایش ارتباط مستقیم با مریم، شرکت مرتب در کلاس و کاهش تعداد غیبت‌ها و افزایش میانگین نمرات واقعی او بالای نمره ۱۲ بود. در این میان، تغییر روحیه مریم بسیار مثبت ارزیابی شد.

۷. اعتباریابی

تغییرات روحی دانش‌آموز مورد نظر، از چشم مشاور مدرسه نیز دور نماند. البته اخبار خوشایندی در مورد دروس دیگر، از جانب همکاران به گوش نمی‌رسید.

گرفتن امتحان و انجام ارزشیابی ۱/۷۲ درصد، مسائل مربوط به معلم (سطح علمی، رفتار، میزان ارتباط با والدین) ۱/۷۲ درصد و در مجموع تقریباً ۱۰/۳۵ درصد از عوامل مرتبط با افت تحصیلی مریم را تشکیل می‌دهد.

تحلیل نهایی

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، عوامل فردی با اختصاص ۵۰ درصد، بیشترین تأثیر و عوامل آموزشی با ۱۰/۳۵ درصد از کل عوامل مؤثر در افت تحصیلی مریم، کمترین تأثیر را داشته‌اند و در میان عوامل فردی، پائین بودن هدف و انگیزه با ۱۷/۲۴ درصد و استفاده از تلفن همراه، رایانه، فضاهای مختلف مجازی با ۱۵/۵۲ درصد بیشترین تأثیر و نقش را در افت تحصیلی مریم ایفا کرده‌اند.

۴. یافتن گزینه‌های نو برای اجرا

پیامد تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از عوامل مؤثر در افت تحصیلی مریم که به‌طور مستقیم و صرف‌نظر از بررسی‌های نظری، نقش داشته است، نکات مثبتی نیز در پی داشت. عواملی مانند مشکلات جسمی، بهره هوشی، نداشتن اعتمادبه‌نفس، تمام مسائل مربوط به خانواده و غالب عوامل آموزشی هیچ نقشی در مشکل ایجاد شده نداشته است. با مشخص شدن علت اصلی مسئله مورد نظر و مشاوره با افراد ذی‌نفع، راه‌حل‌های زیر به‌صورت کوتاه مدت یا درازمدت، به ذهن نگارنده می‌رسد:

ارزشیابی شفاهی در هر جلسه از مریم (حتی در قالب سؤالات محدود)، قرار دادن او در گروه‌های دارای اعضای قوی کلاس، استفاده از مریم در تدریس قسمت‌هایی از کتاب به صورت سمینار، مطالعه دست نوشته دبیر، افزایش بیشتر رابطه عاطفی، اجرای شیوه کج‌دار و مریز بمانند گذشته؛ ولی کمی تغییر میزان و زاویه کجی؛ سوق مریم به افزایش انگیزه‌های درونی او با ایجاد حس رضایت و احساس خوب، کمک گرفتن از مریم برای یاد دادن مطالب یادگرفته شده به تعدادی از همکلاسی‌های خود، تشویق بیشتر او (با توجه به

عواملی مانند

مشکلات

جسمی، بهره

هوشی، نداشتن

اعتمادبه‌نفس،

تمام مسائل

مربوط به

خانواده و غالب

عوامل آموزشی

هیچ نقشی در

مشکل ایجاد

شده نداشته

است

با انجام این تحقیق تأثیر بسیار مخرب استفاده افراطی از تلفن همراه، رایانه و فضاهای مجازی مشخص شد. حداقل پیامد این امر، در مورد دانش آموزانی با سن و سال مریم، ایجاد بی انگیزگی شدید در آنهاست

کردن نسل آینده در اداره خود و جامعه است. بنابراین، سرمایه‌ها و نیروهای به کار رفته در آموزش و پرورش، باید در جهت رسیدن به هدف مورد نظر برنامه‌ریزی و سازماندهی شود. دانش‌آموزان، با پیشرفت در تحصیلات و افزایش میزان یادگیری، علاوه بر رشد علمی به سلامت روانی نیز دست پیدا می‌کنند. نقش انگیزش در مسائل یادگیری و پیشرفت‌های تحصیلی، خیلی مؤثرتر از درجه هوش شاگردان است به همین دلیل باید به مقوله افت تحصیلی توجه بیشتری کرد و این امر نیز بدون برنامه‌ریزی‌های متناسب با نیازهای انگیزه‌ای و علائق دانش‌آموزان امکان‌پذیر نخواهد بود. در این راستا لازم است تمام عوامل مؤثر در بی‌انگیزه کردن دانش‌آموزان در نظر گرفته شود. با توجه به تأثیرات مخرب استفاده بی‌رویه از فضاهای مختلف مجازی، تلفن همراه و غیره لزوم توجه به این امر اجتناب‌ناپذیر است.

از دید نگارنده، حتی در صورت عدم موفقیت در تأثیرگذاری روی مریم، امیدواری زیادی برای رفع مشکل، در زمان باقی مانده از دوران دبیرستان وجود دارد.

۸. نتیجه گیری

اگرچه در مورد مشکل اختصاصی مربوط به مریم راه‌حل‌های اجرا شده، موفقیت صد در صد او را تضمین نمی‌کرد، با انجام این تحقیق تأثیر بسیار مخرب استفاده افراطی از تلفن همراه، رایانه و فضاهای مجازی مشخص شد. حداقل پیامد این امر، در مورد دانش‌آموزانی با سن و سال مریم، ایجاد بی‌انگیزگی شدید در آنهاست.

۹. پیشنهاد

یکی از مشغله‌های اصلی نظام آموزشی، توانا

منابع

- سیف، علی اکبر. روانشناسی پرورشی نوین، روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: نشر دوران، ۱۳۹۳. چاپ ششم ویرایش هفتم.
- Cruickshank, D.R., Jenkins, D.B. & Metcalf, K.K. (2006). The act of teaching. New York: McGraw-Hill.
- Festco, T, & McClure, J. (2005). Educational psychology: An integrated approach to classroom decisions. New York: Person.
- پویا، اقبال قاسمی. پژوهش در عمل: راهنمای تغییر و تحول در کلاس درس و مدرسه. تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، بیبی. چاپ سوم (اول ناشر).
- Nolen, A. & N, Putten, J. V. (2007), Action reseach in education: Addressing gaps in ethical principles and practices. Educational Researcher, 36, 7, 400-407.
- انگینسون، ماری و هورنبی، گری. بهداشت روانی در مدارس، ترجمه اکبر رحمانا و محمد فریدی. تهران، آبیژ، بیبی، چاپ سوم، صفحه بیبی.
- دورکین، پل. مشکلات یادگیری و رفتاری دانش‌آموزان، ترجمه صالحی. تهران، ۱۳۷۱، چاپ اول، ص ۲۸۶.
- بیابانگرد، اسماعیل. روش‌های پیشگیری از افت تحصیلی. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۴.
- شعاری‌نژاد، علی اکبر؛ روان‌شناسی تربیت و تدریس، تهران، اطلاعات، ۱۳۸۷، چاپ اول، صفحه ۸۲۳.
- پارسا، محمد؛ روان‌شناسی تربیتی. تهران، علمی، ۱۳۷۶ چاپ چهارم، صفحه ۱۱۶.
- شکرکن حسین، حقیقی جمال، پولادی محمدعلی؛ بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در دبیرستان‌های پسرانه اهواز. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، پائیز و زمستان ۱۳۷۹. دوره ۷ شماره ۴-۳ از ص ۱۰۳ تا ص ۱۱۴، ۱۲، رحمانی عین‌الله؛ بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در درس فیزیک ی و آزمایشگاه، در دبیرستان‌های پسرانه تاکستان، سیزدهمین کنفرانس آموزش فیزیک ایران و سومین کنفرانس فیزیک و آزمایشگاه دانشگاه زنجان.
- افضلی مهناز، فراتجلیلی بر پایان نامه‌های انجام شده در حوزه افت تحصیلی. سامانه مدیریت نشریات علمی دانشگاه علامه طباطبایی. دوره ۵، شماره ۱۷، پائیز ۱۳۹۳، صفحه ۲۷-۹.
- تایپر ادوارد، وضعیت اقتصادی پیامد طلاق. فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۳۴، پائیز ۱۳۹۰، صفحه ۱۱۱.
- افتاده حال، درویش؛ نقش و تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر کودکان و نوجوانان. مجموعه مقالات همایش پیامدهای فرهنگی اسباب بازی. تهران، فرهنگسرای بهمن، ۱۳۷۵.
- جلالی، علی اکبر (۱۳۸۲). آسیب‌شناسی فناوری اطلاعات در خانواده: پژوهشکده خانواده.
- لیانی، موسی؛ بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول متوسطه شهرستان سواد کوه.

w.w.w.savadkoohnews.com

18 -www.mochtamashaiikh.blogfa.com/post-386.aspx.

19 -teacheredu.blogfa.com.

20- http://alghadiris.ir

21- www.gozine.ir

22- w.w.w.shaldan.ir

23- www.karduk.blogfa.com

24- www. forum. iransalamat.com